

॥ समर्थ रामदासांचा दासबोध दशक १ ॥

॥ दशक पहिला : स्तवननाम ॥ १ ॥

समास पहिला : ग्रंथारंभलक्षण

॥ श्रीराम ॥

श्रोते पुसती कोण ग्रंथ । काय बोलिले जी येथ ।
श्रवण केलियानें प्राप्त । काय आहे ॥ १ ॥
ग्रंथा नाम दासबोध । गुरुशिष्यांचा संवाद ।
येथ बोलिला विशद । भक्तिमार्ग ॥ २ ॥
नवविधा भक्ति आणि ज्ञान । बोलिले वैराग्याचें लक्षण ।
बहुधा अध्यात्म निरोपण । निरोपिलें ॥ ३ ॥
भक्तिचेन योगें देव । निश्चयें पावती मानव ।
ऐसा आहे अभिप्राव । ईये ग्रंथी ॥ ४ ॥
मुख्य भक्तीचा निश्चयो । शुद्धज्ञानाचा निश्चयो ।
आत्मस्थितीचा निश्चयो । बोलिला असे ॥ ५ ॥
शुद्ध उपदेशाचा निश्चयो । सायोज्यमुक्तीचा निश्चयो ।
मोक्षप्राप्तीचा निश्चयो । बोलिला असे ॥ ६ ॥
शुद्धस्वरूपाचा निश्चयो । विदेहस्थितीचा निश्चयो ।
अलिप्तपणाचा निश्चयो । बोलिला असे ॥ ७ ॥
मुख्य देवाचा निश्चयो । मुख्य भक्ताचा निश्चयो ।
जीवशिवाचा निश्चयो । बोलिला असे ॥ ८ ॥
मुख्य ब्रह्माचा निश्चयो । नाना मतांचा निश्चयो ।
आपण कोण हा निश्चयो । बोलिला असे ॥ ९ ॥
मुख्य उपासनालक्षण । नाना कवित्वलक्षण ।
नाना चातुर्यलक्षण । बोलिलें असे ॥ १० ॥
मायोद्भवाचें लक्षण । पंचभूतांचे लक्षण ।
कर्ता कोण हें लक्षण । बोलिलें असे ॥ ११ ॥
नाना किंत निवारिले ॥ नाना संशयो छेदिले ।
नाना आशंका फेडिले । नाना प्रश्न ॥ १२ ॥
ऐसें बहुधा निरोपिलें । ग्रंथगर्भी जें बोलिलें ।
तें अवघेचि अनुवादले । न वचे किं कदा ॥ १३ ॥
तथापि अवघा दासबोध । दशक फोडून केला विशद ।
जे जे दशकींचा अनुवाद । ते ते दशकीं बोलिला ॥ १४ ॥
नाना ग्रंथांच्या समती । उपनिषदे वेदांत श्रुती ।
आणि मुख्य आत्मप्रचीती । शास्त्रेंसहित ॥ १५ ॥
नाना समतीअन्वये । म्हणौनी मिथ्या म्हणतां न ये ।
तथापि हें अनुभवसि ये । प्रत्यक्ष आतां ॥ १६ ॥
मत्सरें यासी मिथ्या म्हणती । तरी अवघेचि ग्रंथ उच्छेदती ।
नाना ग्रंथांच्या समती । भगवद्वाक्यें ॥ १७ ॥

शिवगीता रामगीता । गुरुगीता गर्भगीता ।
उत्तरगीता अवधूतगीता । वेद आणि वेदांत ॥ १८ ॥
भगवद्गीता ब्रह्मगीता । हंसगीता पाण्डवगीता ।
गणेशगीता येमगीता । उपनिषदे भागवत ॥ १९ ॥
इत्यादिक नाना ग्रंथ । समतीस बोलिले येथ ।
भगवद्वाक्ये येथार्थ । निश्चयेंसी ॥ २० ॥
भगवद्वाचनीं अविश्वासे । ऐसा कोण पतित असे ।
भगवद्वाक्याविरहित नसे । बोलणे येथीचें ॥ २१ ॥
पूर्णग्रंथ पाहिल्याविण । उगाच ठेवी जो दूषण ।
तो दुरात्मा दुराभिमान । मत्सरें करी ॥ २२ ॥
अभिमानें उठे मत्सर । मत्सरें ये तिरस्कार ।
पुढें क्रोधाचा विकार । प्रबळे बळें ॥ २३ ॥
ऐसा अंतरी नासला । कामक्रोधें खवळला ।
अहंभावे पालटला । प्रत्यक्ष दिसे ॥ २४ ॥
कामक्रोधें लिथाडिला । तो कैसा म्हणावा भला ।
अमृत सेवितांच पावला । मृत्य राहो ॥ २५ ॥
आतां असो हें बोलणें । अधिकारासारिखें घेणें ।
परंतु अभिमान त्यागणें । हें उत्तमोत्तम ॥ २६ ॥
मागां श्रोतीं आक्षेपिलें । जी ये ग्रंथीं काय बोलिलें ।
तें सकळहि निरोपिलें । संकळीत मार्गें ॥ २७ ॥
आतां श्रवण केलियाचें फळ । क्रिया पालटे तत्काळ ।
तुटे संशयाचें मूळ । येकसरां ॥ २८ ॥
मार्ग सांपडे सुगम । न लगे साधन दुर्गम ।
सायोज्यमुक्तीचें वर्म । टांड पडे ॥ २९ ॥
नासे अज्ञान दुःख भ्रांती । शीघ्रचि येथें ज्ञानप्राप्ती ।
ऐसी आहे फळश्रुती । ईये ग्रंथी ॥ ३० ॥
योगियांचे परम भाग्य । आंगीं बाणे तें वैराग्य ।
चातुर्य कळे यथायोग्य । विवेकेंसहित ॥ ३१ ॥
भ्रांत अवगुणी अवलक्षण । तेंचि होती सुलक्षण ।
धूर्त तार्किक विचक्षण । समयो जाणती ॥ ३२ ॥
आळसी तेचि साक्षपी होती । पापी तेचि प्रस्तावती ।
निंदक तेचि वंदू लागती । भक्तिमार्गासी ॥ ३३ ॥
बद्धची होती मुमुक्ष । मूर्ख होती अतिदक्ष ।
अभक्तची पावती मोक्ष । भक्तिमार्गें ॥ ३४ ॥
नाना दोष ते नासती । पतित तेचि पावन होती ।
प्राणी पावे उत्तम गती । श्रवणमात्रें ॥ ३५ ॥
नाना धोकें देहबुद्धीचे । नाना किंत संदेहाचे ।
नाना उद्वेग संसाराचे । नासती श्रवणें ॥ ३६ ॥

ऐसी याची फळश्रुती। श्रवणें चुके अधोगती ।
मनास होय विश्रांती। समाधान ॥ ३७ ॥
जयाचा भावार्थ जैसा। तयास लाभ तैसा ।
मत्सर धरी जो पुंसा। तयास तेंचि प्राप्त ॥ ३८ ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे ग्रंथारंभलक्षणनाम
समास पहिला ॥ १ ॥ १.१

समास दुसरा : गणेशस्तवन

॥ श्रीराम ॥

ॐ नमोजि गणनायेका। सर्व सिद्धिफळदायेका ।
अज्ञानभ्रांतिछेदका। बोधरूपा ॥ १ ॥
माझिये अंतरीं भरावें। सर्वकाळ वास्तव्य करावें ।
मज वागसुन्यास वदवावें। कृपाकटाक्षेंकरूनी ॥ २ ॥
तुझिये कृपेचेनि बळें। वितुळती भ्रांतीचीं पडळें ।
आणी विश्वभक्षक काळें। दास्यत्व कीजे ॥ ३ ॥
येतां कृपेची निज उडी। विघ्नें कापती बापुडी ।
होऊन जाती देशधडी। नाममात्रें ॥ ४ ॥
म्हणौन नामें विघ्नहर। आम्हां अनाथांचे माहेर ।
आदिकरूनी हरीहर। अमर वंदिती ॥ ५ ॥
वंदूनियां मंगळनिधी। कार्य करितां सर्वसिद्धी ।
आघात अडथाळे उपाधी। बाधूं सकेना ॥ ६ ॥
जयाचें आठवितां ध्यान। वाटे परम समाधान ।
नेत्रीं रिघोनियां मन। पांगुळे सर्वांगी ॥ ७ ॥
सगुण रूपाची टेव। माहा लावण्य लाघव ।
नृत्य करितां सकळ देव। तटस्त होती ॥ ८ ॥
सर्वकाळ मदोन्मत्त। सदा आनंदे डुल्लत ।
हरूषें निर्भर उदित। सुप्रसन्नवदनु ॥ ९ ॥
भव्यरूप वितंड। भीममूर्ति माहा प्रचंड ।
विस्तीर्ण मस्तकीं उदंड। सिंधूर चर्चिला ॥ १० ॥
नाना सुगंध परिमळें। थबथबा गळती गंडस्थळें ।
तेथें आलीं षट्पदकुळें। झुंकारशब्दें ॥ ११ ॥
मुडीव शुंडादंड सरळे। शोभे अभिनव आवाळें ।
लंबित अधर तिक्षण गळे। क्षणक्षणा मंदसत्वी ॥ १२ ॥
चौदा विद्यांचा गोसांवी। हरस्व लोचन ते हिलावी ।
लवलवित फडकावी। फडै फडै कर्णथापा ॥ १३ ॥
रत्नखचित मुगुटीं झळाळ। नाना सुरंग फांकती कीळ ।
कुंडलें तळपती नीळ। वरी जडिले झमकती ॥ १४ ॥
दंत शुभ्र सदृष्ट। रत्नखचित हेमकट्ट ।
तया तळवटीं पत्रें नीट। तळपती लघु लघु ॥ १५ ॥
लवथवित मलपे दोंद। वेष्टित कट्ट नागबंद ।
क्षुद्र घंटिका मंद मंद। वाजती झणत्कारें ॥ १६ ॥
चतुर्भुज लंबोदर। कासे कासिला पितांबर ।
फडके दोंदिचा फणीवर। धुधूकार टाकी ॥ १७ ॥
डोलवी मस्तक जिह्वा लाळी। घालून बैसला वेटाळी ।

उभारोनि नाभिकमळीं। टकमकां पाहे ॥ १८ ॥
नाना याति कुशुममाळा। व्याळपरियंत रुळती गळां ।
रत्नजडित हृदयकमळा-। वरी पदक शोभे ॥ १९ ॥
शोभे फरश आणी कमळ। अंकुश तिक्षण तेजाळ ।
येके करीं मोदकगोळ। तयावरी अति प्रीति ॥ २० ॥
नट नाट्य कळा कुंसरी। नाना छंदें नृत्य करी ।
टाळ मृदांग भरोवरी। उपांग हुंकारे ॥ २१ ॥
स्थिरता नाही येक क्षण। चपळविशई अग्रगण ।
साअजिरी मूर्ति सुलक्षण। लावण्यखाणी ॥ २२ ॥
रुणझुणा वाजती नेपुरें। वांकी बोभाटती गजरें ।
घागरियासहित मनोहरें। पाउलें दोनी ॥ २३ ॥
ईश्वरसभेसी आली शोभा। दिव्यांबरांची फांकली प्रभा ।
साहित्यविशई सुल्लभा। अष्टनायका होती ॥ २४ ॥
ऐसा सर्वांगे सुंदरु। सकळ विद्यांचा आगरु ।
त्यासी माझा नमस्कारु। साष्टांग भावें ॥ २५ ॥
ध्यान गणेशाचें वर्णितां। मतिप्रकाश होये भ्रांता ।
गुणानुवाद श्रवण करितां। वोळे सरस्वती ॥ २६ ॥
जयासि ब्रह्मादिक वंदिती। तेथें मानव बापुडे किती ।
असो प्राणी मंदमती। तेहीं गणेश चिंतावा ॥ २७ ॥
जे मूर्ख अवलक्षण। जे कां हीणाहूनि हीण ।
तेचि होती दक्ष प्रविण। सर्वविशई ॥ २८ ॥
ऐसा जो परम समर्थ। पूर्ण करी मनोरथ ।
सप्रचीत भजनस्वार्थ। कल्लौ चंडीविनायेकौ ॥ २९ ॥
ऐसा गणेश मंगळमूर्ती। तो म्यां स्तविला येथामति ।
वांछ्या धरूनि चित्तीं। परमार्थाची ॥ ३० ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे गणेशस्तवननाम
समास दुसरा ॥ २ ॥ १.२

समास तिसरा : शारदास्तवन

॥ श्रीराम ॥

आतां वंदीन वेदमाता। श्रीशारदा ब्रह्मसुता ।
शब्दमूल वाग्देवता। माहं माया ॥ १ ॥
जे उठवी शब्दांकुर। वदे वैखरी अपार ।
जे शब्दाचें अभ्यांतर। उकलून दावी ॥ २ ॥
जे योगियांची समाधी। जे धारिष्टांची कृतबुद्धी ।
जे विद्या अविद्या उपाधी। तोडून टाकी ॥ ३ ॥
जे माहापुरुषाची भार्या। अति सलग्न अवस्था तुर्या ।
जयेकरितां महत्कार्या। प्रवर्तले साधु ॥ ४ ॥
जे महंतांची शांती। जे ईश्वराची निज शक्ती ।
जे ज्ञानियांची विरक्ती। नैराशशोभा ॥ ५ ॥
जे अनंत ब्रह्मांडें घडी। लीळाविनोदेंचि मोडी ।
आपण आदिपुरुषीं दडी। मारून राहे ॥ ६ ॥
जे प्रत्यक्ष पाहातां आडळे। विचार घेतां तरी नाडळे ।
जयेचा पार न कळे। ब्रह्मादिकांसी ॥ ७ ॥

जे सर्व नाटक अंतर्कळा। जाणीव स्फूर्ती निर्मळा।
जयेचेनी स्वानंदसोहळा। ज्ञानशक्ती ॥ ८ ॥
जे लावण्यस्वरूपाची शोभा। जे परब्रह्मसूर्याची प्रभा।
जे शब्दी वदोनि उभा। संसार नासी ॥ ९ ॥
जे मोक्षश्रिया माहांमंगळा। जे सत्रावी जीवनकळा।
हे सत्त्वलीळा सुसीतळा। लावण्यखाणी ॥ १० ॥
जे अवेक्त पुरुषाची वेक्ती। विस्तारें वाढली इच्छाशक्ती।
जे कळीकाळाची नियती। सद्गुरुकृपा ॥ ११ ॥
जे परमार्थमार्गीचा विचार-। निवडून, दावी सारासार।
भवसिंधूचा पैलपार। पाववी शब्दबळें ॥ १२ ॥
ऐसी बहुवेषें नटली। माया शारदा येकली।
सिद्धिचि अंतरी संचली। चतुर्विधा प्रकारें ॥ १३ ॥
तींही वाचा अंतरीं आलें। तें वैखरिया प्रगट केलें।
म्हणौन कर्तुत्व जितुकें जालें। तें शारदागुणें ॥ १४ ॥
जे ब्रह्मादिकांची जननी। हरीहर जयेपासुनी।
सृष्टिरचना लोक तिनी। विस्तार जयेचा ॥ १५ ॥
जे परमार्थाचें मूळ। नांतरी सद्द्विद्याची केवळ।
निवांत निर्मळ निश्चळ। स्वरूपस्थिती ॥ १६ ॥
जे योगियांचे ध्यानीं। जे साधकांचे चिंतनीं।
जे सिद्धांचे अंतःकर्णीं। समाधिरूपें ॥ १७ ॥
जे निर्गुणाची वोळखण। जे अनुभवाची खूण।
जे व्यापकपणें संपूर्ण। सर्वांघटीं ॥ १८ ॥
शास्त्रें पुराणें वेद श्रुति। अखंड जयेचें स्तवन करिती।
नाना रूपीं जयेसी स्तविती। प्राणीमात्र ॥ १९ ॥
जे वेदशास्त्रांची महिमा। जे निरोपमाची उपमा।
जयेकरितां परमात्मा। ऐसें बोलिजे ॥ २० ॥
नाना विद्या कळा सिद्धी। नाना निश्चयाची बुद्धी।
जे सूक्ष्म वस्तूची शुद्धी। ज्ञेप्तीमात्र ॥ २१ ॥
जे हरिभक्तांची निजभक्ती। अंतरनिष्ठांची अंतरस्थिती।
जे जीवन्मुक्तांची मुक्ती। सायोज्यता ते ॥ २२ ॥
जे अनंत माया वैष्णवी। न कळे नाटक लाघवी।
जे थोराथोरासी गोवी। जाणपणें ॥ २३ ॥
जें जें दृष्टीनें देखिलें। जें जें शब्दें वोळखिलें।
जें जें मनास भासलें। तितुकें रूप जयेचें ॥ २४ ॥
स्तवन भजन भक्ति भाव। मायेंवाचून नाहीं ठाव।
या वचनाचा अभिप्राव। अनुभवी जाणती ॥ २५ ॥
म्हणौनी थोराहुनि थोर। जे ईश्वराचा ईश्वर।
तयेसी माझा नमस्कार। तदांशेंचि आतां ॥ २६ ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे शारदास्तवननाम
समास तिसरा ॥ ३ ॥ १.३

समास चवथा : सद्गुरुस्तवन

॥ श्रीराम ॥

आतां सद्गुरु वर्णवेना। जेथें माया स्पर्शों सकेना।

तें स्वरूप मज अज्ञाना। काये कळे ॥ १ ॥
न कळे न कळे नेति नेति। ऐसें बोलतसे श्रुती।
तेथें मज मूर्खाची मती। पवाडेल कोठें ॥ २ ॥
मज न कळे हा विचार। दुन्हूनि माझा नमस्कार।
गुरुदेवा पैलपार। पाववीं मज ॥ ३ ॥
होती स्तवनाची दुराशा। तुटला मायेचा भवसा।
आतां असाल तैसे असा। सद्गुरु स्वामी ॥ ४ ॥
मायेच्या बळें करीन स्तवन। ऐसें वांचित होतें मन।
माया जाली लज्यायमान। काय करूं ॥ ५ ॥
नातुडे मुख्य परमात्मा। म्हणौनी करावी लागे प्रतिमा।
तैसा मायायोगें महिमा। वर्णीन सद्गुरूचा ॥ ६ ॥
आपल्या भावासारिखा मनीं। देव आठवावा ध्यानीं।
तैसा सद्गुरु हा स्तवनीं। स्तऊं आतां ॥ ७ ॥
जय जया जि सद्गुरुराजा। विश्वभरा विश्वबीजा।
परमपुरुषा मोक्षध्वजा। दीनबंधु ॥ ८ ॥
तुझीयेन अभयंकरें। अनावर माया हे वोसरे।
जैसें सूर्यप्रकाशें अंधारें। पळोन जाये ॥ ९ ॥
आदित्यें अंधकार निवारे। परंतु मागुतें ब्रह्मांड भरे।
नीसी जालियां नंतरें। पुन्हां काळोखें ॥ १० ॥
तैसा नव्हे स्वामीराव। करी जन्ममृत्य वाव।
समूळ अज्ञानाचा ठाव। पुसून टाकी ॥ ११ ॥
सुवर्णाचें लोहो कांहीं। सर्वथा होणार नाहीं।
तैसा गुरुदास संदेहीं। पडोंचि नेणे सर्वथा ॥ १२ ॥
कां सरिता गंगेसी मिळाली। मिळणी होतां गंगा जली।
मग जरी वेगळी केली। तरी होणार नाहीं सर्वथा ॥ १३ ॥
परी ते सरिता मिळणीमागें। वाहाळ मानिजेत जगें।
तैसा नव्हे शिष्य वेगें। स्वामीच होये ॥ १४ ॥
परीस आपणा ऐसें करीना। सुवर्णें लोहो पालटेना।
उपदेश करी बहुत जना। अंकित सद्गुरूचा ॥ १५ ॥
शिष्यास गुरुत्व प्राप्त होये। सुवर्णें सुवर्ण करितां न ये।
म्हणौनी उपमा न साहे। सद्गुरूसी परिसाची ॥ १६ ॥
उपमे द्यावा सागर। तरी तो अत्यंतची क्षार।
अथवा म्हणों क्षीरसागर। तरी तो नासेल कल्पांतीं ॥ १७ ॥
उपमे द्यावा जरी मेरु। तरी तो जड पाषाण कठोरु।
तैसा नव्हे कीं सद्गुरु। कोमळ दिनाचा ॥ १८ ॥
उपमे म्हणों गगन। तरी गगनापरीस तें निर्गुण।
या कारणें दृष्टांत हीण। सद्गुरूस गगनाचा ॥ १९ ॥
धीरपणें उपमूं जगती। तरी हेहि खचेल कल्पांतीं।
म्हणौन धीरत्वास दृष्टांतीं। हीण वसुंधरा ॥ २० ॥
आतां उपमावा गभस्ती। तरी गभस्तीचा प्रकाश किती।
शास्त्रें मर्यादा बोलती। सद्गुरु अमर्याद ॥ २१ ॥
म्हणौनी उपमे उणा दिनकर। सद्गुरुज्ञानप्रकाश थोर।
आतां उपमावा फणीवर। तरी तोहि भारवाही ॥ २२ ॥

आतां उपमे द्यावें जळ । तरी तें काळांतरीं आटेल सकळ ।
 सद्गुरुरूप तें निश्चळ । जाणार नाहीं ॥ २३ ॥
 सद्गुरूसी उपमावें अमृत । तरी अमर धरिती मृत्युपंथ ।
 सद्गुरुकृपा यथार्थ । अमर करी ॥ २४ ॥
 सद्गुरूसी म्हणावें कल्पतरु । तरी हा कल्पनेतीत विचारु ।
 कल्पवृक्षाचा अंगिकारु । कोण करी ॥ २५ ॥
 चिंता मात्र नाहीं मनीं । कोण पुसे चिंतामणी ।
 कामधेनूचीं दुभणीं । निःकामासी न लगती ॥ २६ ॥
 सद्गुरु म्हणों लक्ष्मीवंत । तरी ते लक्ष्मी नाशिवंत ।
 ज्याचे द्वारीं असे तिष्ठत । मोक्षलक्ष्मी ॥ २७ ॥
 स्वर्गलोक इंद्र संपती । हे काळांतरीं विटंबती ।
 सद्गुरुकृपेची प्राप्ती । काळांतरीं चळेना ॥ २८ ॥
 हरीहर ब्रह्मादिक । नाश पावती सकळिक ।
 सर्वदा अविनाश येक । सद्गुरुपद ॥ २९ ॥
 तयासी उपमा काय द्यावी । नाशिवंत सृष्टी आघवी ।
 पंचभूतिक उठाटेवी । न चले तेथें ॥ ३० ॥
 म्हणौनी सद्गुरु वर्णवेना । हे गे हेचि माझी वर्णना ।
 अंतरस्थितीचिया खुणा । अंतर्निष्ठ जाणती ॥ ३१ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे सद्गुरुस्तवननाम
 समास चवथा ॥ ४ ॥ १.४

समास पांचवा : संतस्तवन

॥ श्रीराम ॥

आतां वंदीन सज्जन । जे परमार्थांचें अधिष्ठान ।
 जयांचेनि गुह्यज्ञान । प्रगटे जनीं ॥ १ ॥
 जे वस्तु परम दुल्लभ । जयेचा अलभ्य लाभ ।
 तेंचि होये सुल्लभ । संतसंगेकरुनी ॥ २ ॥
 वस्तु प्रगटचि असे । पाहातां कोणासीच न दिसे ।
 नाना साधनीं सायासें । न पडे ठाई ॥ ३ ॥
 जेथें परिक्षवंत ठकले । नांतरी डोळसचि अंध जाले ।
 पाहात असताअंचि चुकले । निजवस्तूसी ॥ ४ ॥
 हें दीपाचेनि दिसेना । नाना प्रकाशें गवसेना ।
 नेत्रांजनेंहि वसेना । दृष्टीपुढें ॥ ५ ॥
 सोळां कळी पूर्ण शशी । दाखवू शकेना वस्तूसी ।
 तीव्र आदित्य कळारासी । तोहि दाखवीना ॥ ६ ॥
 जया सुर्यांचेनि प्रकाशें । ऊर्णतंतु तोहि दिसे ।
 नाना सूक्ष्म पदार्थ भासे । अणुरेणादिक ॥ ७ ॥
 चिरलें वाळाय तेंहि प्रकासी । परी तो दाखवीना वस्तूसी ।
 तें जयांचेनि साधकांसी । प्राप्त होये ॥ ८ ॥
 जेथें आक्षेप आटले । जेथें प्रेतन प्रस्तावले ।
 जेथें तर्क मंदावले । तर्कितां निजवस्तूसी ।
 वळे विवेकाची वेगडी । पडे शब्दाची बोबडी ।
 जेथें मनाची तांतडी । कामा नये ॥ १० ॥
 जो बोलकेपणें विशेष । सहस्र मुखांचा जो शेष ।

तोहि सिणला निःशेष । वस्तु न संगवे ॥ ११ ॥
 वेदे प्रकाशिलें सर्वही । वेदविरहित कांहीं नाहीं ।
 तो वेद कोणासही । दाखवूं सकेना ॥ १२ ॥
 तेंचि वस्तु संतसंगें । स्वानुभवे कळों लागे ।
 त्याचा महिमा वचनीं सांगे । ऐसा कवणु ॥ १३ ॥
 विचित्र कळा ये मायेची । परी वोळखी न संगवे वस्तूची ।
 मायातीता अनंताची । संत सोये सांगती ॥ १४ ॥
 वस्तूसी वर्णिलें नवचे । तेंचि स्वरूप संतांचें ।
 या कारणे वचनांचें । कार्य नाही ॥ १५ ॥
 संत आनंदाचें स्थळ । संत सुखचि केवळ ।
 नाना संतोषाचें मूळ । ते हे संत ॥ १६ ॥
 संत विश्रांतीची विश्रांती । संत तृप्तीची निजतृप्ती ।
 नांतरी भक्तीची फळश्रुती । ते हे संत ॥ १७ ॥
 संत धर्माचें धर्मक्षेत्र । संत स्वरूपाचें सत्पात्र ।
 नांतरी पुण्याची पवित्र । पुण्यभूमी ॥ १८ ॥
 संत समाधीचें मंदिर । संत विवेकाचें भांडार ।
 नांतरी बोलिजे माहेर । सायोज्यमुक्तीचें ॥ १९ ॥
 संत सत्याचा निश्चयो । संत सार्थकाचा जयो ।
 संतप्राप्तीचा समयो । सिद्धरूप ॥ २० ॥
 मोक्षश्रिया आळंकृत । ऐसे हे संत श्रीमंत ।
 जीव दरिद्री असंख्यात । नृपती केले ॥ २१ ॥
 जे समर्थपणें उदार । जे कां अत्यंत दानशूर ।
 त्यांचेनि हा ज्ञानविचार । दिधला न वचे ॥ २२ ॥
 माहाराजे चक्रवर्ती । जाले आहेत पुढें होती ।
 परंतु कोणी सायोज्यमुक्ती । देणार नाहीं ॥ २३ ॥
 जें त्रैलोकीं नाहीं दान । तें करिती संतसज्जन ।
 त्यां संतांचें महिमान । काय म्हणौनी वर्णावें ॥ २४ ॥
 जें त्रैलोक्याहून वेगळें । जें वेदश्रुतीसी नाकळे ।
 तेंचि जयांचेनि वोळे । परब्रह्म अंतरीं ॥ २५ ॥
 ऐसी संतांची महिमा । बोलिजे तितुकी उणी उपमा ।
 जयांचेनि मुख्य परमात्मा । प्रगट होये ॥ २६ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे संतस्तवननाम
 समास पांचवा ॥ ५ ॥ १.५

समास सहावा : श्रोतेजनस्तवन

॥ श्रीराम ॥

आतां वंदूं श्रोते जन । भक्त ज्ञानी संत सज्जन ।
 विरक्त योगी गुणसंपन्न । सत्यवादी ॥ १ ॥
 येक सत्वाचे सागर । येक बुद्धीचे आगर ।
 येक श्रोते वैरागर । नाना शब्दरत्नांचे ॥ २ ॥
 जे नाना अर्थावृताचे भोक्ते । जे प्रसंगीं वक्तयाचे वक्ते ।
 नाना संशयातें छेदिते । निश्चै पुरुष ॥ ३ ॥
 ज्यांची धारणा अपार । जे ईश्वराचे अवतार ।
 नांतरी प्रत्यक्ष सुरवर । बैसले जैसे ॥ ४ ॥

किं हे ऋषेश्वरांची मंडळी । शांतस्वरूप सत्वागळी ।
जयांचेनि सभामंडळीं । परम शोभा ॥ ५ ॥
हृदई वेदगर्भ विलसे । मुखीं सरस्वती विळासे ।
साहित्य बोलतां जैसे । भासती देवगुरु ॥ ६ ॥
जे पवित्रपणें वैश्वानर । जे स्फूर्तिकिरणाचे दिनकर ।
ज्ञातेपणें दृष्टीसमोरे । ब्रह्मांड न ये ॥ ७ ॥
जे अखंड सावधान । जयांस त्रिकाळाचें ज्ञान ।
सर्वकाळ निराभिमान । आत्मज्ञानी ॥ ८ ॥
ज्यांचे दृष्टीखालून गेलें । ऐसें कांहींच
नाहीं उरलें ।
पदार्थमात्रांसी लक्षिलें । मनें जयांच्या ॥ ९ ॥
जें जें कांहीं आठवावें । तें तें तयांस पूर्वीच ठावें ।
तेथें काये अनुवादावें । ज्ञातेपणेंकरुनी ॥ १० ॥
परंतु हे गुणग्राहिक । म्हणौन बोलतो निःशंक ।
भाग्यपुरुष काये येक । सेवीत नाहीं ॥ ११ ॥
सदा सेविती दिव्यान्नं । पालटाकारणें आवेट अन्नं ।
तैसींच माझीं वचनें । पराकृतें ॥ १२ ॥
आपुले शक्तिनुसार । भावें पुजावा परमेश्वर ।
परंतु पुजूं नये हा विचार । कोठेंचि नाहीं ॥ १३ ॥
तैसा मी येक वागदुर्बळ । श्रोते परमेश्वरचि केवळ ।
यांची पूजा वाचाबरळ । करूं पाहे ॥ १४ ॥
वित्पत्ती नाही कळा नाही । चातुर्य नाही प्रबंद नाही ।
भक्ति ज्ञान वैराग्य नाही । गौल्यता नाही वचनाची ॥ १५ ॥
ऐसा माझा वाग्विळास । म्हणौन बोलतो सावकाश ।
भावाचा भोक्ता जगदीश । म्हणौनियां ॥ १६ ॥
तुम्ही श्रोते जगदीशमूर्ति । तेथें माझी वित्पत्ती किती ।
बुद्धिहीण अल्पमती । सलगी करितों ॥ १७ ॥
समर्थांचा पुत्र मूर्ख जगीं । परी सामर्थ्य असे त्याचा
आंगीं ।
तुम्हां संतांचा सलगी । म्हणौनि करितों ॥ १८ ॥
व्याघ्र सिंह भयानक । देखोनि भयाचकित लोक ।
परी त्यांचीं पिलीं निःशंक । तयांपुढे खेळती ॥ १९ ॥
तैसा मी संतांचा अंकित । तुम्हां संतांपासीं बोलत ।
तरी माझी चिंता तुमचे चित्त । वाहेलच कीं ॥ २० ॥
आपलेंची बोले वाउगें । त्याची संपादणी करणें लागे ।
परंतु काहीं सांगणें नलगे । न्यून तें पूर्ण करावें ॥ २१ ॥
हें तों प्रीतीचें लक्षण । स्वभावांचे करी मन ।
तैसे तुम्ही संतसज्जन । मायेबाप विश्वाचे ॥ २२ ॥
माझा आशय जाणोनी जीवें । आतां उचित तें करावें ।
पुढें कथेसि अवधान द्यावें । म्हणे दासानुदास ॥ २३ ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे श्रोतेस्तवननाम
समास सहावा ॥ ६ ॥ १.६

समास सातवा : कवेश्वरस्तवन

॥ श्रीराम ॥

आतां वंदूं कवेश्वर । शब्दसृष्टीचे ईश्वर ।
नांतरी हे परमेश्वर । वेदावतारी ॥ १ ॥
कीं हे सरस्वतीचें निजस्थान । कीं हे नाना कळांचें जीवन ।
नाना शब्दांचें भुवन । येथार्थ होये ॥ २ ॥
कीं हे पुरुषार्थांचें वैभव । कीं हे जगदीश्वराचें
महत्व ।
नाना लाघवें सत्कीर्तीस्तव । निर्माण कवी ॥ ३ ॥
कीं हे शब्दरत्नाचे सागर । कीं हे मुक्तांचे मुक्त सरोवर ।
नाना बुद्धीचे वैरागर । निर्माण जाले ॥ ४ ॥
अध्यात्मग्रंथांची खाणी । कीं हे बोलिके चिंतामणी ।
नाना कामधेनूचीं दुभणीं । वोळलीं श्रोतयांसी ॥ ५ ॥
कीं हे कल्पनेचे कल्पतरु । कीं हे मोक्षाचे मुख्य पडीभरु ।
नाना सायोज्यतेचे विस्तारु । विस्तारले ॥ ६ ॥
कीं हा परलोकींचा निजस्वार्थु । कीं हा योगियांचा
गुप्त पंथु ।
नाना ज्ञानियांचा परमार्थु । रूपासि आला ॥ ७ ॥
कीं हे निरंजनाची खूण । कीं हे निर्गुणाची वोळखण ।
मायाविलक्षणाचे लक्षण । ते हे कवी ॥ ८ ॥
कीं हा श्रुतीचा भावगर्भ । कीं हा परमेश्वराचा
अलभ्य लाभ ।
नातरी होये सुल्लभ । निजबोध कविरूपें ॥ ९ ॥
कवि मुमुक्षाचें अंजन । कवि साधकांचें साधन ।
कवि सिद्धांचें समाधान । निश्चयात्मक ॥ १० ॥
कवि स्वधर्माचा आश्रयो । कवि मनाचा मनोजयो ।
कवि धार्मिकाचा विनयो । विनयकर्ते ॥ ११ ॥
कवि वैराग्याचें संरक्षण । कवि भक्तांचें भूषण ।
नाना स्वधर्मरक्षण । ते हे कवी ॥ १२ ॥
कवि प्रेमळांची प्रेमळ स्थिती । कवि ध्यानस्थांची ध्यानमूर्ति ।
कवि उपासकांची वाड कीर्ती । विस्तारली ॥ १३ ॥
नाना साधनांचे मूळ । कवि नाना प्रेत्यांचें फळ ।
नाना कार्यसिद्धि केवळ । कविचेनि प्रसादें ॥ १४ ॥
आधीं कवीचा वाग्विळास । तरी मग श्रवणीं तुंबळे रस ।
कविचेनि मतिप्रकाश । कवित्वास होये ॥ १५ ॥
कवि वित्पन्नाची योग्यता । कवि सामर्थ्यवंतांची सत्ता ।
कवि विचक्षणाची कुशळता । नाना प्रकारें ॥ १६ ॥
कवि कवित्वाचा प्रबंध । कवि नाना धाटी मुद्रा छंद ।
कवि गद्यपद्यें भेदाभेद । पदत्रासकर्ते ॥ १७ ॥
कवि सृष्टीचा आळंकार । कवि लक्ष्मीचा शृंगार ।
सकळ सिद्धीचा निर्धार । ते हे कवी ॥ १८ ॥
कवि सभेचें मंडण । कवि भाग्याचें भूषण ।
नाना सुखाचें संरक्षण । ते हे कवी ॥ १९ ॥
कवि देवांचे रूपकर्ते । कवि ऋषींचे महत्ववर्णिते ।

नाना शास्त्रांचें सामर्थ्य ते। कवि वाखाणिते ॥ २० ॥
 नस्ता कवीचा व्यापार। तरी कैचा अस्ता जगोद्धार ।
 म्हणौनि कवि हे आधार। सकळ सृष्टीसी ॥ २१ ॥
 नाना विद्या ज्ञातृत्व कांहीं। कवेष्वरेंविण तों नाही ।
 कवीपासून सर्वही। सर्वज्ञता ॥ २२ ॥
 मागां वाल्मीक व्यासादिक। जाले कवेष्वर अनेक ।
 तयांपासून विवेक। सकळ जनासी ॥ २३ ॥
 पूर्वी काव्यें होती केलीं। तरीच वित्पत्ती प्राप्त झाली ।
 तेणे पंडिताआंगी बाणली। परम योग्यता ॥ २४ ॥
 ऐसे पूर्वी थोर थोर। जाले कवेष्वर अपार ।
 आतां आहेत पुढें होणार। नमन त्यांसी ॥ २५ ॥
 नाना चातुर्यांच्या मूर्ती। किं हे साक्षात् बृहस्पती ।
 वेद श्रुती बोलों म्हणती। ज्यांच्या मुखें ॥ २६ ॥
 परोपकाराकारणें। नाना निश्चय अनुवादणें ॥
 सेखीं बोलीले पूर्णपणें। संशयातीत ॥ २७ ॥
 कीं हे अमृताचे मेघ वोळले। कीं हे नवरसाचे वोघ लोटले ।
 नाना सुखाचे उचंबळले। सरोवर हे ॥ २८ ॥
 कीं हे विवेकनिधीचीं भांडारें। प्रगट जालीं
 मनुष्याकारें ।
 नाना वस्तूचेनि विचारें। कोंदाटले हे ॥ २९ ॥
 कीं हे आदिशक्तीचें ठेवणें। नाना पदार्थास आणी उणें ।
 लाधलें पूर्व संचिताच्या गुणें। विश्वजनासी ॥ ३० ॥
 कीं हे सुखाचीं तारुवें लोटलीं। आक्षेप आनंदे उतटलीं ।
 विश्वजनास उपेगा आलीं। नाना प्रयोगाकारणे ॥ ३१ ॥
 कीं हे निरंजनाची संपत्ती। कीं हे विराटाची योगस्थिती ।
 नांतरी भक्तीची फळश्रुती। फळास आली ॥ ३२ ॥
 कीं हा ईश्वराचा पवाड। पाहातां गगनाहून वाड ।
 ब्रह्मांडरचनेहून जाड। कविप्रबंदरचना ॥ ३३ ॥
 आतां असो हा विचार। जगास आधार कवेष्वर ।
 तयांसी माझा नमस्कार। साष्टांग भावें ॥ ३४ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे कवेष्वरस्तवननाम
 समास सातवा ॥ ७ ॥ १.७

समास आठवा : सभास्तवन

॥ श्रीराम ॥

अतां वंदूं सकळ सभा। जये सभेसी मुक्ति सुल्लभा ।
 जेथें स्वयें जगदीश उभा। तिष्ठतु भरें ॥ १ ॥
 श्लोक ॥ नाहं वसामि वैकुंठे योगिनां हृदये रवौ ।
 मद्भक्ता यत्र गायन्ति तत्र तिष्ठामि नारद ॥
 नाही वैकुंठीचा ठाई। नाही योगियांचा हृदई ।
 माझे भक्त गाती ठाई ठाई। तेथें मी तिष्ठतु
 नारदा ॥ २ ॥
 याकारणें सभा श्रेष्ठ। भक्त गाती तें वैकुंठ ।
 नामघोषें घडघडाट। जयजयकारें गर्जती ॥ ३ ॥

प्रेमळ भक्तांचीं गायनें। भगवत्कथा हरिकीर्तनें ।
 वेदव्याख्यान पुराणश्रवणें। जेथें निरंतर ॥ ४ ॥
 परमेश्वराचे गुणानुवाद। नाना निरूपणाचे संवाद ।
 अध्यात्मविद्या भेदाभेद। मथन जेथे ॥ ५ ॥
 नाना समाधानें तृप्ती। नाना आशंका निवृत्ती ।
 चित्तीं वैसे ध्यानमूर्ति। वाग्विळासें ॥ ६ ॥
 भक्त प्रेमळ भाविक। सभ्य सखोल सात्त्विक ।
 रम्य रसाळ गायक। निष्ठावंत ॥ ७ ॥
 कर्मसीळ आचारसीळ। दानसीळ धर्मसीळ ।
 सुचिस्मंत पुण्यसीळ। अंतरशुद्ध कृपाळु ॥ ८ ॥
 योगी वीतरागी उदास। नेमक निग्रह तापस ।
 विरक्त निस्पृह बहुवस। आरण्यवासी ॥ ९ ॥
 दंडधारी जटाधारी। नाथपंथी मुद्राधारी ।
 येक बाळब्रह्मचारी। योगेश्वर ॥ १० ॥
 पुरश्चरणी आणी तपस्वी। तीर्थवासी आणी मनस्वी ।
 माहायोगी आणी जनस्वी। जनासारिखे ॥ ११ ॥
 सिद्ध साधु आणी साधक। मंत्रयंत्रशोधक ।
 येकनिष्ठ उपासक। गुणग्राही ॥ १२ ॥
 संत सज्जन विद्वज्जन। वेदज्ञ शास्त्रज्ञ माहाजन ।
 प्रबुद्ध सर्वज्ञ समाधान। विमळकर्ते ॥ १३ ॥
 योगी वित्पन्न ऋषेश्वर। धूर्त तार्किक कवेष्वर ।
 मनोजयाचे मुनेश्वर। आणी दिग्वल्की ॥ १४ ॥
 ब्रह्मज्ञानी आत्मज्ञानी। तत्त्वज्ञानी पिंडज्ञानी ।
 योगाभ्यासी योगज्ञानी। उदासीन ॥ १५ ॥
 पंडित आणी पुराणिक। विद्वांस आणी वैदिक ।
 भट आणी पाठक। येजुर्वेदी ॥ १६ ॥
 माहाभले माहाश्रोत्री। याज्ञिक आणी आग्नहोत्री ।
 वैद्य आणी पंचाक्षरी। परोपकारकर्ते ॥ १७ ॥
 भूत भविष्य वर्तमान। जयांस त्रिकाळाचें ज्ञान ।
 बहुश्रुत निराभिमान। निरापेक्षी ॥ १८ ॥
 शांति क्षमा दयासीळ। पवित्र आणी सत्वसीळ ।
 अंतरशुद्ध ज्ञानसीळ। ईश्वरी पुरुष ॥ १९ ॥
 ऐसे जे कां सभानायेक। जेथें नित्यानित्यविवेक ।
 त्यांचा महिमा अलोलिक। काय म्हणोनि वर्णावा ॥ २० ॥
 जेथें श्रवणाचा उपाये। आणी परमार्थसमुदाये ।
 तेथें जनासी तरणोपाये। सहजचि होये ॥ २१ ॥
 उत्तम गुणाची मंडळी। सत्वधीर सत्वागळी ।
 नित्य सुखाची नव्हाळी। जेथें वसे ॥ २२ ॥
 विद्यापात्रें कळापात्रें। विशेष गुणांची सत्पात्रें ।
 भगवंताचीं प्रीतिपात्रें। मिळालीं जेथें ॥ २३ ॥
 प्रवृत्ती आणी निवृत्ती। प्रपंची आणी परमार्थी ।
 गृहस्ताश्रमी वानप्रहस्ती। संन्यासादिक ॥ २४ ॥
 वृद्ध तरुण आणी बाळ। पुरुष स्त्रियादिक सकळ ।

अखंड ध्याती तमाळनीळ। अंतर्दामीं ॥ २५ ॥
 ऐसे परमेश्वराचे जन। त्यांसी माझें अभिवंदन ।
 जयांचेनि समाधान। अकस्मात बाणें ॥ २६ ॥
 ऐसिये सभेचा गजर। तेथें माझा नमस्कार ।
 जेथें नित्य निरंतर। कीर्तन भगवंताचें ॥ २७ ॥
 जेथें भगवंताच्या मूर्ती। तेथें पाविजे उत्तम गती ।
 ऐसा निश्चय बहुतां ग्रंथीं। महंत बोलिले ॥ २८ ॥
 कल्लौ कीर्तन वरिष्ठ। जेथें होय ते सभा श्रेष्ठ ।
 कथाश्रवणें नाना नष्ट। संदेह मावळती ॥ २९ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे सभास्तवननाम
 समास आठवा ॥ ८ ॥ १.८

समास नववा : परमार्थस्तवन

॥ श्रीराम ॥

आतां स्तुं हा परमार्थ। जो साधकांचा निजस्वार्थ ।
 नांतरी समर्थांमध्ये समर्थ। योग हा ॥ १ ॥
 आहे तरी परम सुगम। परी जनासी जाला दुर्गम ।
 कां जयाचें चुकलें वर्म। सत्समागमाकडे ॥ २ ॥
 नाना साधनांचे उधार। हा रोकडा ब्रह्मसाक्षात्कार ।
 वेदशास्त्रीं जें सार। तें अनुभवास ये ॥ ३ ॥
 आहे तरी चहूंकडे। परी अणुमात्र दृष्टी न पडे ।
 उदास परी येकीकडे। पाहातां दिसेना ॥ ४ ॥
 आकाशमार्गी गुप्त पंथ। जाणती योगिये समर्थ ।
 इतरांस हा गुह्यार्थ। सहसा न कळे ॥ ५ ॥
 साराचेंहि निजसार। अखंड अक्षे अपार ।
 नेऊं न सकती तशकर। कांही केल्या ॥ ६ ॥
 तयास नाहीं राजभये। अथवा नाहीं अग्निभये ।
 अथवास्वापदभये। बोलोंच नये ॥ ७ ॥
 परब्रह्म तें हालवेना। अथवा ठावही चुकेना ।
 काळांतरी चळेना। जेथीचा तेथें ॥ ८ ॥
 ऐसें तें निज ठेवणें। कदापि पालटों नेणे ।
 अथवा नव्हे आदिक उणें। बहुतां काळें ॥ ९ ॥
 अथवा तें घसवटेना। अथवा अदृश्य होयेना ।
 नांतरी पाहातां दिसेना। गुरुअंजनेविण ॥ १० ॥
 मागां योगिये समर्थ। त्यांचाहि निजस्वार्थ ।
 यासि बोलिजे परमार्थ। परमगुह्य म्हणौनि ॥ ११ ॥
 जेंही शोधून पाहिला। त्यासी अर्थ सांपडला ।
 येरां असोनी अलभ्य जाला। जन्मोजन्मी ॥ १२ ॥
 अपूर्वता या परमार्थाची। वार्ता नाहीं जन्ममृत्याची ।
 आणी पदवी सायोज्यतेची। सन्निधचि लाभें ॥ १३ ॥
 माया विवेकें मावळे। सारासारविचार कळे ।
 परब्रह्म तेंहि निवळे। अंतर्दामीं ॥ १४ ॥
 ब्रह्म भासले उदंड। ब्रह्मीं बुडालें ब्रह्मांड ।
 पंचभूतांचें थोतांड। तुच्छ वाटे ॥ १५ ॥

प्रपंच वाटे लटिका। माया वाटे लापणिका ।
 शुद्ध आत्मा विवेका-। अंतरीं आला ॥ १६ ॥
 ब्रह्मस्थित बाणतां अंतरीं। संदेह गेला ब्रह्मांडाबाहेरी ।
 दृश्याची जुनी जर्जरी। कुहित जाली ॥ १७ ॥
 ऐसा हा परमार्थ। जो करी त्याचा निजस्वार्थ ।
 आतां या समर्थास समर्थ। किती म्हणौनि म्हणावें ॥ १८ ॥
 या परमार्थाकरितां। ब्रह्मादिकांसि विश्रामता ।
 योगी पावती तन्मयता। परब्रह्मीं ॥ १९ ॥
 परमार्थ सकळांस विसावा। सिद्ध साधु माहानुभावां ।
 सेखीं सात्विक जड जीवां। सत्संगेंकरूनी ॥ २० ॥
 परमार्थ जन्माचें सार्थक। परमार्थ संसारीं तारक ।
 परमार्थ दाखवी परलोक। धार्मिकासी ॥ २१ ॥
 परमार्थ तापसांसी थार। परमार्थ साधकांसी आधार ।
 परमार्थ दाखवी पार। भवसागराचा ॥ २२ ॥
 परमार्थी तो राज्यधारी। परमार्थ नाहीं तो भिकारी ।
 या परमार्थाची सरी। कोणास द्यावी ॥ २३ ॥
 अनंत जन्मींचें पुण्य जोडे। तरीच परमार्थ घडे ।
 मुख्य परमात्मा आतुडे। अनुभवासी ॥ २४ ॥
 जेणें परमार्थ वोळखिला। तेणें जन्म सार्थक केला ।
 येर तो पापी जन्मला। कुलक्षयाकारणें ॥ २५ ॥
 असो भगवत्प्राप्तीविण। करी संसाराचा सीण ।
 त्या मूर्खाचें मुखावलोकन। करूंच नये ॥ २६ ॥
 भल्यानें परमार्थी भरावें। शरीर सार्थक करावें ।
 पूर्वजांस उद्धरावें। हरिभक्ती करूनी ॥ २७ ॥
 इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे परमार्थस्तवननाम
 समास नववा ॥ ९ ॥ १.९

समास दहावा : नरदेहस्तवननिरूपण

॥ श्रीराम ॥

धन्य धन्य हा नरदेहो। येथील अपूर्वता पाहो ।
 जो जो कीजे परमार्थलाहो। तो तो पावे सिद्धीतें ॥ १ ॥
 या नरदेहाचेनि लागवेणें। येक लागले भक्तिसंगें ।
 येकीं परम वीतराणें। गिरिकंदरें सेविलीं ॥ २ ॥
 येक फिरती तिर्थाटणें। येक करिती पुरश्चरणें ।
 येक अखंड नामस्मरणें। निष्ठावंत राहिले ॥ ३ ॥
 येक तपें करू लागले। येक योगाभ्यासी माहाभले ।
 येक अभ्यासयोगें जाले। वेदशास्त्री वित्पन्न ॥ ४ ॥
 येकीं हटनिग्रह केला। देह अत्यंत पीडिला ।
 येकीं देह ठाई पाडिला। भावार्थबळें ॥ ५ ॥
 येक माहानुभाव विख्यात। येक भक्त जाले ख्यात ।
 येक सिद्ध अकस्मात। गगन वोळगती ॥ ६ ॥
 येक तेजीं तेजचि जाले। येक जळीं मिळोन गेले ।
 येक ते दिसतचि अदृश्य जाले। वायोस्वरूपीं ॥ ७ ॥
 येक येकचि बहुधा होती। येक देखतचि निघोनि जाती ।

येक बैसले असतांची भ्रमती । नाना स्थानीं समुद्रीं ॥ ८ ॥
 येक भयानकावरी बैसती । एक अचेतनें चालविती ।
 येक प्रेतें उठविती । तपोबळेंकरूनी ॥ ९ ॥
 येक तेजें मंद करिती । येक जळें आटविती ।
 येक वायो निरोधिती । विश्वजनाचा ॥ १० ॥
 ऐसे हटनिग्रही कृतबुद्धी । जयांस वोळल्या नाना सिद्धी ।
 ऐसे सिद्ध लक्षावधी । होऊन गेले ॥ ११ ॥
 येक मनोसिद्ध येक वाचासिद्ध । येक अल्पसिद्ध येक सर्वसिद्ध ।
 ऐसे नाना प्रकारीचे सिद्ध । विख्यात जाले ॥ १२ ॥
 येक नवविधाभक्तिराजपंथें । गेले, तरले परलोकींच्या
 निजस्वार्थें ।
 येक योगी गुप्तपंथें । ब्रह्मभुवना पावले ॥ १३ ॥
 येक वैकुंठास गेले । येक सत्यलोकीं राहिले ।
 येक कैळासीं बैसले । शिवरूप होऊनी ॥ १४ ॥
 येक इंद्रलोकीं इंद्र जाले । येक पितृलोकीं मिळाले ।
 येक ते उडगणी बैसले । येक ते क्षीरसागरी ॥ १५ ॥
 सलोकता समीपता । स्वरूपता सायोज्यता ।
 या चत्वार मुक्ती तत्त्वतां । इच्छा सेऊनि राहिले ॥ १६ ॥
 ऐसे सिद्ध साधू संत । स्वहिता प्रवर्तले अनंत ।
 ऐसा हा नरदेह विख्यात । काय म्हणौन वर्णावा ॥ १७ ॥
 या नरदेहाचेनि आधारे । नाना साधनांचेनि द्वारे ।
 मुख्य सारासारविचारे । बहुत सुटले ॥ १८ ॥
 या नरदेहाचेनि संमंथें । बहुत पावले उत्तम पदें ।
 अहंता सांडून स्वानंदे । सुखी जाले ॥ १९ ॥
 नरदेही येऊन सकळ । उधरागती पावले केवळ ।
 येथें संशयाचें मूळ । खंडोन गेलें ॥ २० ॥
 पशुदेही नाही गती । ऐसे सर्वत्र बोलती ।
 म्हणौन नरदेहीच प्राप्ती । परलोकाची ॥ २१ ॥
 संत महंत ऋषी मुनी । सिद्ध साधू समाधानी ।
 भक्त मुक्त ब्रह्मज्ञानी । विरक्त योगी तपस्वी ॥ २२ ॥
 तत्त्वज्ञानी योगाभ्यासी । ब्रह्मच्यारी दिगंबर संन्यासी ।
 शडदर्शनी तापसी । नरदेहीच जाले ॥ २३ ॥
 म्हणौनी नरदेह श्रेष्ठ । नाना देहांमध्ये वरिष्ठ ।
 जयाचेनि चुके आरिष्ठ । येमयातनेचें ॥ २४ ॥
 नरदेह हा स्वाधेन । सहसा नव्हे पराधेन ।
 परंतु हा परोपकारीं झिजऊन । कीर्तिरूपें उरवावा ॥ २५ ॥
 अश्व वृषभ गाई म्हैसी । नाना पशु स्त्रिया दासी ।
 कृपाळूपणें सोडितां त्यांसी । कोणी तरी धरील ॥ २६ ॥
 तैसा नव्हे नरदेहो । इच्छा जाव अथवा रहो ।
 परी यास कोणी पाहो । बंधन करूं सकेना ॥ २७ ॥
 नरदेह पांगुळ असता । तरी तो कार्यास न येता ।
 अथवा थोटा जरी असता । तरी परोपकारास न ये ॥ २८ ॥
 नरदेह अंध असिला । तरी तो निपटचि वायां गेला ।

अथवा बधिर जरी असिला । तरी निरूपण नाही ॥ २९ ॥
 नरदेह असिला मुका । तरी घेतां न ये आशंका ।
 अशक्त रोगी नासका । तरी तो निःकारण ॥ ३० ॥
 नरदेह असिला मूर्ख । अथवा फेंपच्या समधाचें दुःख ।
 तरी तो जाणावा निरार्थक । निश्चयेंसी ॥ ३१ ॥
 इतकें हें नस्तां वेंग । नरदेह आणी सकळ सांग ।
 तेणें धरावा परमार्थमार्ग । लागवेगें ॥ ३२ ॥
 सांग नरदेह जोडलें । आणी परमार्थबुद्धि विसलें ।
 तें मूर्ख कैसें भ्रमलें । मायाजाळीं ॥ ३३ ॥
 मृत्तिका खाणोन घर केलें । तें माझें ऐसें दृढ कल्पिलें ।
 परी तें बहुतांचें हें कळलें । नाहीच तयासी ॥ ३४ ॥
 मुष्यक म्हणती घर आमुचें । पाली म्हणती घर आमुचें ।
 मक्षिका म्हणती घर आमुचें । निश्चयेंसी ॥ ३५ ॥
 कांतण्या म्हणती घर आमुचें । मुंगळे म्हणती घर आमुचें ।
 मुंग्या म्हणती घर आमुचें । निश्चयेंसी ॥ ३६ ॥
 विंचू म्हणती आमुचें घर । सर्प म्हणती आमुचें घर ।
 झुरळें म्हणती आमुचें घर । निश्चयेंसी ॥ ३७ ॥
 भ्रमर म्हणती आमुचें घर । भिंगोर्या म्हणती आमुचें घर ।
 आळीका म्हणती आमुचें घर । काष्ठांमधें ॥ ३८ ॥
 माजरे म्हणती आमुचें घर । श्वानें म्हणती आमुचें घर ।
 मुंगसें म्हणती आमुचें घर । निश्चयेंसी ॥ ३९ ॥
 पुंगळ म्हणती आमुचें घर । वाळव्या म्हणती आमुचें घर ।
 पिसुवा म्हणती आमुचें घर । निश्चयेंसी ॥ ४० ॥
 देकुण म्हणती आमुचें घर । चांचण्या म्हणती आमुचें घर ।
 घुंगडी म्हणती आमुचें घर । निश्चयेंसी ॥ ४१ ॥
 पिसोळे म्हणती आमुचें घर । गांधेले म्हणती आमुचें घर ।
 सोट म्हणती आमुचें घर । आणी गोंवी ॥ ४२ ॥
 बहुत किड्यांचा जोजार । किती सांगावा विस्तार ।
 समस्त म्हणती आमुचें घर । निश्चयेंसी ॥ ४३ ॥
 पशु म्हणती आमुचें घर । दासी म्हणती आमुचें घर ।
 घरीची म्हणती आमुचें घर । निश्चयेंसी ॥ ४४ ॥
 पाहुणे म्हणती आमुचें घर । मित्र म्हणती आमुचें घर ।
 ग्रामस्त म्हणती आमुचें घर । निश्चयेंसी ॥ ४५ ॥
 तश्कर म्हणती आमुचें घर । राजकी म्हणती आमुचें घर ।
 आग्न म्हणती आमुचें घर । भस्म करूं ॥ ४६ ॥
 समस्त म्हणती घर माझें । हें मूर्खहि म्हणे माझें माझें ।
 सेवट जड जालें वोझें । टाकिला देश ॥ ४७ ॥
 अवधी घरे भंगलीं । गांवांची पांदरी पडिली ।
 मग तें गृही राहिलीं । आरण्यस्वापदें ॥ ४८ ॥
 किडा मुंगी वाळवी मूषक । त्यांचें घर हें
 निश्चयात्मक ।
 हें प्राणी बापुडें मूर्ख । निघोन गेलें ॥ ४९ ॥
 ऐसी गृहांची स्थिती । मिथ्या आली आत्मप्रचीती ।

जन्म दों दिसांची वस्ती । कोठें तरी करावी ॥ ५० ॥
देह म्हणावें आपुलें । तरी हें बहुतांकारणें निर्मिलें ।
प्राण्यांच्या माथां घर केलें । वा मस्तकीं भक्षिती ॥ ५१ ॥
रोमेमुळी किडे भक्षिती । खांडुक जाल्यां किडे पडती ।
पोटामध्ये जंत होती । प्रत्यक्ष प्राण्यांच्या ॥ ५२ ॥
कीड लागे दांतासी । कीड लागे डोळ्यांसी ।
कीड लागे कर्णासी । आणी गोमाशा भरती ॥ ५३ ॥
गोचिड अशुद्ध सेविती । चामवा मांसांत घुसती ।
पिसोळे चाऊन पळती । अकस्मात ॥ ५४ ॥
भोंगें गांधेंलें चाविती । गोंबी जळवा अशुद्ध घेती ।
विंचू सर्प दंश करिती । कानटें फुर्सी ॥ ५५ ॥
जन्मून देह पाळिलें । तें अकस्मात व्याघ्रें नेलें ।
कां तें लांडगींच भक्षिलें । बळात्कारें ॥ ५६ ॥
मूषकें मार्जरें दंश करिती । स्वानें अश्वें लोले तोडिती ।
रीसें मर्कटें मारिती । कासावीस करूनी ॥ ५७ ॥
उष्टरें डसोन इचलिती । हस्थी चिडून टाकिती ।
वृषभ टोचून मारिती । अकस्मात ॥ ५८ ॥
तश्कर तडतडां तोडिती । भूतें झडपोन मारिती ।

असो या देहाची स्थिती । ऐसी असे ॥ ५९ ॥
ऐसें शरीर बहुतांचें । मूर्ख म्हणे आमुचें ।
परंतु खाजें जिवांचें । तापत्रें बोलिलें ॥ ६० ॥
देह परमार्थी लाविलें । तरीच याचें सार्थक जालें ।
नाहीं तरी हें वेर्थची गेलें । नाना आघातें
मृत्युपथें ॥ ६१ ॥
असो जे प्रपंचिक मूर्ख । ते काये जाणती परमार्थसुख ।
त्या मूर्खांचें लक्षण कांहीं येक । पुढे बोलिलें असे ॥ ६२ ॥
इति श्रीदासबोधे गुरुशिष्यसंवादे नरदेहस्तवननिरूपणनाम
समास दहावा ॥ १० ॥ १.१०
॥ दशक पहिला समाप्त ॥

Proofread by Vishwas Bhide and Sunder Hattangadi.

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com
Last updated May 6, 2012
<http://sanskritdocuments.org>